

Erfgoedmagazine

juni 2024

ERFGOEDLIJN
HISTORISCH
HARINGVLIET

Inhoud

Maak kennis met de erfgoedlijn Historisch Haringvliet	2/3
Fortresse Holland en de IJzeren Eeuw	4/5
Gedichten en naamstenen bij kreken	6/7
Het Zuid-Hollandse deel van de Zuiderwaterlinie	8/9
De Bernisse van lang geleden	10/11
Interview met gedeputeerde Meindert Stolk	12/13
Erfgoedhotspot Ooltgensplaat	14
Linie van Voorne: water als wapen	15
Sporen van de Watersnoodramp van 1953	16/17
Agenda	18
Historisch Tiengemeten	18/19
Meer weten?	20

Colofon

Dit magazine is een uitgave van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet en gemaakt in opdracht van de provincie Zuid-Holland.

Redactie:
Kees van Rixoord

Redactiecommissie:
Bob Benschop
Mirna Bogert
Regina Eggink
Janneke van Es
David Koren
Hans Lammers
Martine Oudshoorn
Kees van Rixoord

Bladmanager/acquisitie:
Harold Sturm

Vormgeving:
Manon Thijssen

Productie:
EILANDEN-NIEUWS

Juni 2024

Coverfoto:
In het Droogdok Jan Blanken, foto Nicole Crusio.

Erfgoed ontdekken en beleven? Rond het Haringvliet kan het

Voorne-Putten, Goeree-Overflakkee, de Hoeksche Waard en Tiengemeten – in hun geschiedenis, erfgoed en cultuur vormen deze eilanden een zekere eenheid. Niet in de laatste plaats door hun band met het water, als vriend en vijand. Het Haringvliet verbindt. Geen wonder dat er een erfgoedlijn Historisch Haringvliet is.

Historisch Haringvliet is een van de zeven erfgoedlijnen in Zuid-Holland. Erfgoedlijnen combineren monumenten, landschap en water en vertellen een belangrijk verhaal van onze geschiedenis. Bij Historisch Haringvliet is dat het verhaal van het leven tussen en met het water, als vriend en vijand.

De erfgoedlijn is te vinden in de brede oeverzone van de eilanden rond het Haringvliet: de noordrand van Goeree-Overflakkee en de zuidrand van de Hoeksche Waard – inclusief het eiland Tiengemeten – en Voorne-Putten. De Bernisse, de oude grensrivier tussen Voorne en Putten, valt er ook onder, evenals de vestingsteden Brielle en Hellevoetsluis.

Zien, doen, beleven

Interessant, maar wat valt er dan allemaal te zien, te doen

Erfgoedlijn en -tafel

De erfgoedlijnen zijn een initiatief van de provincie Zuid-Holland. In een erfgoedlijn werkt de provincie samen met allerlei partijen, zoals dorpsraden, eigenaren van monumenten, ondernemers, musea, bibliotheken, stichtingen, verenigingen, vrijwilligers en andere overheden.

Al die partijen komen samen aan de erfgoedtafel. De erfgoedtafel bepaalt de ambitie van de erfgoedlijn en stelt projecten voor die gericht zijn op het behouden en het zichtbaar en beleefbaar maken van het erfgoed. Voor projecten die de erfgoedtafel heeft goedgekeurd is er subsidie beschikbaar van de provincie Zuid-Holland.

Naast Historisch Haringvliet zijn er nog zes erfgoedlijnen in Zuid-Holland: Neder-Germaanse Limes, Oude Hollandse Waterlinie, Atlantikwall, Landgoederenzone, Trekvaarten en Waterdriehoek (Kinderdijk – Dordrecht – Biesbosch).

Op de Brielse vestingwallen.

Thema's

De erfgoedlijn Historisch Haringvliet zoomt in op een aantal thema's. Dat zijn:

- de strijd tegen het water: het in bezit nemen van de delta (dijken, kreken, Watersnoodramp van 1953)
- leven met het water: in verbinding met het Haringvliet (havenkanalen, maritieme verleden, karakteristieke dorpen)
- water als strijdtoneel: erfgoed in stelling (waterlinies en vestingsteden)

en te beleven? Heel veel. In het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet wemelt het van het erfgoed. Dit is namelijk een streek met een hele rijke historie.

Forten, vestingsteden, dijken, kreken, eeuwenoude dorpen en havens: het is allemaal te ontdekken en te beleven op de eilanden rond het Haringvliet. Dat het water een vriend was, is bijvoorbeeld te zien aan de havenkanalen. Die zorgden ervoor

dat de dorpen bereikbaar bleven voor schepen – essentieel in een tijd zonder bruggen en dammen. Maar het water kon ook een vijand zijn. Kijk alleen maar naar de sporen die de Watersnoodramp van 1953 heeft achtergelaten...

In dit Erfgoedmagazine lees je van alles over het erfgoed in het gebied Historisch Haringvliet. Ga er eens op uit. Ontdek quarantaine-eiland Tiengemeten, stap in Hellevoetsluis in de IJzeren Eeuw, beleef de ontstaansgeschiedenis van Goeree-Overflakkee, maak een reis naar de tijd dat de Bernisse een voorname handelsroute was...

Fort Buitensluis, Numansdorp, foto Marc Bolsius.

De Weel bij Ooltgensplaat, foto Koos Koopman.

Foto: Wil van Balen.

Een vesting vol maritieme geschiedenis

“Helm op, zaklamp aan en dan het gangenstelsel van het droogdok in. Kinderen vinden het helemaal het einde”, zegt Margriet den Brok, directeur van Fortresse Holland in Hellevoetsluis. “En niet alleen kinderen...”

Fortresse Holland is een museaal themapark waar maritieme historie en kustverdediging samenkomen. Het overdekte gedeelte – de museumloods, die op 1 april 2024 openging – staat naast het Droogdok Jan Blanken, het oudste stenen droogdok van Europa. In dit meer dan twee eeuwen oude staaltje van techniek kun je afdalen. Helm op, zaklamp aan...

Dit zou al genoeg zijn voor een mooi historisch avontuur. Maar er is nog veel meer. “We hebben het graag over

Foto: Kroesbeek.

Openluchtmuseum Hellevoetsluis”, zegt Margriet den Brok. “Dit was ooit de marinehaven van Nederland met de Rijkswerf. De vesting zit vol maritieme geschiedenis. Dat zetten we op de kaart en brengen we bij het grote publiek

onder de aandacht. In Hellevoetsluis kun je echt een volledig dagje uit doorbrengen. Het is een parel waar ontzettend veel te zien is. Naast Fortresse Holland met het Droogdok Jan Blanken en het Bezoekersdepot heb je hier ook bijvoorbeeld het Brandweermuseum,

Foto: Nicole Crusio.

gebeurde, is trouwens ook te zien in de museumloods van Fortresse Holland. Het museum heeft een van de ruimtes voorzien van een tijdlijn met beelden, teksten en voorwerpen, die de hele geschiedenis van Hellevoetsluis omspannen.

historische schepen als ramtorenschip De Buffel, lichtschip Noord Hinder en mijnneviger AMS Bernisse, en natuurlijk de vestingwerken. Alles bij elkaar: een geweldige belevenis.”

IJzeren Eeuw

Fortresse Holland is het centrale punt voor een bezoek aan de vesting van Hellevoetsluis. “Hier, in de museumloods, zoomen we in op de maritieme geschiedenis”, zegt Margriet den Brok. “Daarbij staat de IJzeren Eeuw centraal. De tijd van waterbouwkundig ingenieur Jan Blanken, die het droogdok ontwierp om schepen te onderhouden en te repareren. De tijd van de overgang van hout naar ijzer en van zeilen naar stoom.”

Wat er voor en na de IJzeren Eeuw

Wandelen door historisch Hellevoetsluis, foto Robin Visser.

Podwalk ‘Stap in de IJzeren Eeuw’

Een mooie wandeling door historisch Hellevoetsluis en een podcast ineen, dat is de Podwalk ‘Stap in de IJzeren Eeuw’. Tijdens de wandeling gaat het verleden leven via geluidsfragmenten op 26 locaties. Locaties die stuk voor stuk een link hebben met de tijd dat Hellevoetsluis een oorlogs- en marinehaven was en een belangrijke rol speelde in de Nederlandse geschiedenis.

De podwalk, waarvan ook een Duitstalige versie beschikbaar is, is in 2023 uitgeroepen tot het Beste Nederlandse Initiatief in de categorie Erfgoed & Storytelling. Een juniorversie van de podwalk is gratis beschikbaar via www.historieenjeoren.nl.

De podwalk ‘Stap in de IJzeren Eeuw’ is te vinden op www.stapindeijzereneeuw.nl.

De IJzeren Eeuw zelf komt tot leven in een ander deel van de museumloods. Hier staan twee negentiende-eeuwse maquettes: een van de Rijkswerf, een bruikleen van het Rijksmuseum in Amsterdam, en een van het droogdok.

De Rijkswerf was het kloppend hart van de marinehaven. De maquette uit 1834 toont exact hoe dat eruitzag in de IJzeren Eeuw. Animaties geven bovendien een beeld van de verschillende afdelingen van de werf, de ijzeren scheepmakerij, het kanonnenpark en de marine met zijn activiteiten op en rond de opleidingsschepen.

Werkplaats

Voor jeugdige bezoekers van Fortresse Holland wordt het nóg boeiender. Ze kunnen namelijk zelf aan de slag in de werkplaats. Klinknagels smeden, spanten

buigen, breeuwen, kompas lezen – het is allemaal mogelijk en het brengt je dicht bij de IJzeren Eeuw en het werk dat ambachtslieden deden op de Rijkswerf.

In de vesting bevindt zich ook nog het Bezoekersdepot van Fortresse Holland. Namelijk op de bovenverdieping van het vroegere Grootmagazijn van de Rijkswerf, een pand uit 1768. Het Bezoekersdepot bevat voorwerpen, boeken, documenten, foto’s en kaarten, die licht werpen op het leven van weleer in de vestingstad aan het Haringvliet.

Voor meer informatie, ook over openingstijden en het boeken van een rondleiding door het droogdok, zie www.fortresseholland.nl.

Standbeeld voor de kreken

Onbekend maakt onbemind. Dat gold tot voor kort zeker voor de kreken op Goeree-Overflakkee. Maar dat is langzaam maar zeker aan het veranderen. De kreken komen steeds meer in de schijnwerpers te staan. Hoe? Via gedichten, naamstenen en wandelroutes.

Kreken zijn restanten van getijdengeulen uit de tijd van vóór de inpolderingen. Ze laten zien hoe het eiland is ontstaan. Kreken behoren tot het historisch watersysteem en zijn cultuurhistorisch erfgoed. Bovendien maken ze het landschap mooier. Ze mogen dus best meer in de belangstelling komen te staan...

Getijdengeulen

Maar eerst een duik in de geschiedenis. Lang geleden was wat nu Flakkee is een uitgestrekt veenmoeras, achter de strandwal van zand waar Goedereede en Ouddorp al in de middeleeuwen waren ontstaan. Eb en vloed konden in dit drassige gebied onbelemmerd hun gang gaan.

Tussen de getijdengeulen in het veenmoeras lagen droogvallende platen, schorren en slikken. In 1415 gaf Jan van Beieren, heer van Voorne, toestemming

om een van die platen te bedijken. Zo ontstond de polder Dirksland.

De inpoldering was gedurfd, want in het open gebied hadden eb en vloed vrij spel en lagen stormen altijd op de loer. Maar het ingedijkte korenland bleef droog – zelfs tijdens de verwoestende Sint-Elisabethsvloed van 1421 – en al gauw veranderde het omliggende gebied in een archipel van polders. Tussen die eilandjes ontstonden weer nieuwe gorzen en ook die dijkte men in. Zo groeide het eiland

stap voor stap tot het Flakkee zoals we het nu kennen.

Na de inpoldering kwamen de meeste getijdengeulen binnendijks te liggen. Van geulen veranderden ze in kreken. Verspreid over het eiland zijn er nog 38 kreken. Sommige meanderen door het polderland, andere zijn rechtgetrokken. Ook zijn er kreken gedempt.

Emoties

Bij vier kreken zijn natuurstenen

plaquettes met gedichten neergezet. Het gaat om de Vliegers bij Middelharnis, het Paardengat in Herkingen, de Manezee bij Dirksland en de Klinkerlandsche Wetering bij Nieuwe-Tonge.

De gedichten zijn bedoeld om de emoties van voorbijgangers aan te spreken. Om te inspireren en in gedachten eeuwen terug te gaan, naar de ontstaansgeschiedenis van het eiland. Twee gedichten zijn gemaakt door leden van het dichterscollectief De Reizende Dichters: Jolanda Holleman en Marian Kortekaas. De andere twee zijn geschreven door leerlingen van de scholengemeenschap Prins Maurits in Middelharnis: Noa van den Bos en Emma van Kempen.

Dankzij deze vier dichters is Goeree-Overflakkee vier plekken met een verhaal rijker. Letterlijk.

Naamstenen en routes

Ook zijn bij alle 38 kreken een of meerdere naamstenen geplaatst. In totaal 54 stuks. Op deze 'standbeelden' voor de kreken – naar het voorbeeld van de naamstenen op de dijken – vind je de prachtigste namen: Oude Dee, Wildemanskreek, Tweede Hamerd, Galathese Kreek...

Zo komen de schijnwerpers meer op de kreken te staan. De zichtbaarheid neemt verder toe door wandelroutes door het krekenslandschap. Er is al een route rond Den Bommel. Wandelroutes voor het landschappelijk erfgoed bij Dirksland en Ooltgensplaat zijn in de maak.

Gedicht bij het Paardengat, Herkingen.

Eeuwbanken

Langs sommige kreken lagen eeuwbanken: wat lager gelegen oevers, tussen het akkerland en het water. Omdat eeuwbanken natter waren, was akkerbouw hier niet mogelijk. Daarom gebruikten boeren deze gebieden als weidegrond voor hun vee.

Forten hielden de varende vijand tegen

Twee imposante forten trekken de aandacht in het zuidoostelijke gedeelte van Historisch Haringvliet: Fort Buitensluis in Numansdorp en Fort Prins Frederik in Ooltgensplaat. In beide verdedigingswerken is een ingrijpende restauratie aan de gang. Maar er is nog een belangrijke overeenkomst: de forten zijn een onderdeel van de Zuiderwaterlinie.

De Zuiderwaterlinie is de oudste, langste en meest gebruikte waterlinie van Nederland. De linie is ontworpen in de zeventiende eeuw en loopt van Bergen op Zoom in het westen van Brabant tot Grave, dat niet ver van Nijmegen ligt.

De Zuiderwaterlinie was een wapen. Althans, het water waarmee je het liniegebied kon laten onderlopen als de vijand te dichtbij kwam. Vestingbouwer en strateeg Menno van Coehoorn ontwierp een heel stelsel van aaneengesloten waterlinies met forten en schansen. Dat

was meer dan drie eeuwen geleden het begin van wat nu de Zuiderwaterlinie is: een ketting van vestingsteden en hun ommelanden.

Een van de waterlinies in deze ketting is de Stelling van Willemstad. De voornaamste taak van deze stelling was het beschermen van de toegang tot Holland via de zeearmen. Middelpunt was – de naam zegt het al – de vesting van Willemstad. Rond deze stad liggen vijf forten, in een grote kring. Aan open water, drie in Brabant en twee in Zuid-Holland.

Fort Buitensluis

Fort Buitensluis is een verdedigingswerk uit de negentiende eeuw. Deze 'parel aan het Hollandsch Diep' staat bij de ingang van de haven van Numansdorp. De gemeente Hoeksche Waard, eigenaar van het fort, is druk bezig met de restauratie.

Eerst zijn de voorgevel en het dak van het hoofdgebouw onder handen genomen. Ook zijn de geschutsopstellingen weer zichtbaar gemaakt. Momenteel zijn de werklieden bezig met de restauratie van een aantal bijgebouwen.

**ZUIDER
WATERLINIE**

Fort Buitensluis, foto Marc Bolsius, Alliantie Zuiderwaterlinie.

Fort Prins Frederik, foto Marc Bolsius, Alliantie Zuiderwaterlinie.

Het uiteindelijke doel is om een toeristische trekpleister te maken van Fort Buitensluis. Maar wie deze bijzondere locatie nu wil bekijken en van het prachtige uitzicht wil genieten, hoeft niet te wachten. Kijk op www.fortbuitensluis.nl voor de open dagen tussen april en oktober. Het fort is ook open als de Veerdienst Anna vaart (tussen Willemstad en Numansdorp).

Fort Prins Frederik

Duquesne heette dit fort begin negentiende eeuw. Het was namelijk een verdedigingswerk van de Fransen, die op dat moment de dienst uitmaakten in ons land. Algauw nadat de Fransen de aftocht hadden geblazen, kreeg het fort een andere naam: Prins Frederik. Later zijn er geschutsopstellingen, remises, kazematten en een bomvrije kazerne omheen gebouwd.

De restauratie van Fort Prins Frederik

bij Ooltgensplaat is in volle gang. Na het vernieuwen van de geschutstoren is de oostzijde van het forteiland aangepakt. Hier ging het onder andere om het restaureren van steunmuren, het tunneltje door de vestingwal en de grondlichamen, die ooit dekking gaven aan het geschut (zeven kanonnen).

Door de restauraties – en uiteindelijk een nieuwe bestemming – is Fort Prins Frederik hard onderweg uit te groeien tot een geweldige

erfgoedbeleving. En nu al een aanrader voor iedereen die de militair-historische sfeer wil opsnuiven. Bijvoorbeeld op Open Monumentendag.

Zie ook:
www.fortbuitensluis.nl en
www.goeree-overflakkee.nl/fortprinsfrederik.

De haven van Heenvliet rond 1400.

De Bernisse van toen komt weer tot leven

Een rivier vol vrachtschepen? Hier, tussen de polders? Je moet wel wat fantasie hebben om je te kunnen voorstellen dat de Bernisse ooit een druk bevaren handelsroute was. Met stadjes en dorpen, havens en tolheffing. Wie niet te veel wil fantaseren, maar liever weet hoe het echt was, kan via een QR-code terug naar het jaar 1400. Of over de historische Bernisse horen vertellen tijdens een vaartochtje met de fluisterboot.

In de twaalfde eeuw was de Bernisse een machtige rivier van een kilometer breed. Alle handelsschepen die langs Geervliet

kwamen, moesten tol betalen. Het ging om 5 procent van de waarde van de vracht. De tolnkomsten liepen lekker op, want de Bernisse was de belangrijkste handelsroute tussen Holland, Zeeland en Vlaamse steden als Gent en Brugge.

Na de Sint-Elisabethsvloed van 1421 verzandden de Bernisse en de havens. Schepen moesten andere routes kiezen. Door deze ontwikkeling groeide Geervliet niet uit tot een handelsstad. Noodgedwongen ging het stadje zich meer en meer toeleggen op akkerbouw en veeteelt. En dat gold ook voor de andere plaatsen langs de Bernisse: Heenvliet, Abbenbroek, Zuidland en Simonshaven.

Op een gegeven moment was de rivier – de grens tussen de eilanden Voorne en

Putten – niet meer dan een slootje van hooguit drie meter breed. Tegenwoordig is de Bernisse weer een stuk breder. De rivier is namelijk in de vorige eeuw weer uitgegraven omdat er behoefte was aan een groot opslagbekken voor zoetwater. Daarnaast kunnen recreanten er heerlijk roeien, kanoën en vissen.

Terug in de tijd

Die indrukwekkende geschiedenis van rond 1400 is echt voorbij. Toch komt die nu, ruim zes eeuwen later, weer tot leven. En wel via 3D-animaties die op enkele belevingspunten in de buurt van de Bernisse zijn te zien via de website 'Bernisse Toen en Nu'.

De belevingspunten zijn:

- het kasteel en het hof van Geervliet
- de haven en de tol van Geervliet
- kasteel Ravesteyn in Heenvliet
- de haven, de markt en de tol van Heenvliet
- de haven en de kerk van Simonshaven

Later komen er nog belevingspunten bij in Abbenbroek en Zuidland, zodat je ook daar terug in de tijd kunt stappen en zien hoe het er rond 1400 uitzag.

Op de website www.bernissetoenennu.nl is meer informatie te vinden, en ook wandel- en fietsroutes. Bovendien is er een animatiefilm over de geschiedenis van de Bernisse en zijn er VR-brillen (VR staat voor Virtual Reality) die het verleden laten herleven op erfgoedlocaties tijdens bijvoorbeeld Open Monumentendagen, de Beeldentuinexpositie bij kasteel

Ravesteyn en de Paardenmarkt in Heenvliet.

Verhalenverteller

Wie de rivier zelf eens wil beleven, kan op de fluisterboot stappen. Vanuit Zuidland vaart de boot een heel stuk en onderweg vertelt een gids het verhaal over de Bernisse. "Over de natuur ben ik gauw uitgepraat", zegt gids Leen van Winkelhof. "Een fuut met jongen op haar rug, een ijsvogeltje, bevers..."

We moeten het hier vooral hebben van de historische verhalen. Als gids moet je een verhalenverteller zijn. Er is genoeg te vertellen. Onderweg zeggen mensen vaak: "Goh, meneer, ik had nooit gedacht dat het hier zo mooi en rustig is." Terwijl je in de verte de Shell en Exxon Mobile ziet... Er zijn plannen om de havens van

Simonshaven en Geervliet toegankelijk te maken door twee bruggetjes te verhogen. "Dan kan de fluisterboot doorvaren naar de historische kernen en kunnen we ter plekke het verhaal over de geschiedenis en de cultuur vertellen. Dat brengt meer variatie in ons vaartochtje", aldus Van Winkelhof, die zijn eigen dorp Simonshaven 'een parel in de polder' noemt.

In het zomerseizoen vaart de elektrische fluisterboot, die heel toepasselijk De Bernisse heet, van woensdag tot en met zondag.

Meer informatie:
www.bernissetoenennu.nl en
www.rondvaart.info.

Historisch Haringvliet: verstilde streek met veel erfgoed, klaar om ontdekt te worden

"De Hoeksche Waard is een mooi en nog 'onontdekt' gebied om te fietsen, te wandelen en te varen." Foto Sander Foederer.

"Historisch Haringvliet is meer dan de moeite waard om er zelf te gaan kijken", zegt Meindert Stolk, gedeputeerde van de provincie Zuid-Holland. Waarom dat zo is, vertelt hij in dit interview. Ook gaat hij in op vragen als: waarom is erfgoed belangrijk, wat doet de provincie op dat gebied en wat is een erfgoedlijn?

Stolk kent de regio Historisch Haringvliet goed. "Ik kom er met grote regelmaat, niet alleen voor het erfgoed, maar ook vanwege andere onderwerpen in mijn portefeuille. Het is een gebied waar je echt even helemaal 'weg' kunt zijn. En mijn vader en zijn hele familie komen van Goeree-Overflakkee. Als kind kwam ik er dus al vaak en bleef ik regelmatig bij mijn familie logeren." Laten we eerst even uitzoomen. Want

Stolk gaat natuurlijk over het erfgoed in de hele provincie.

Waarom is erfgoed belangrijk?

"Erfgoed zijn zaken – en dat kan van alles zijn – die we als samenleving belangrijk vinden en die we doorgeven aan volgende generaties. Dat kunnen oude gebouwen zijn, zoals kerken, molens, boerderijen en verdedigingswerken. Maar ook landschappen, archieven en collecties van musea. Zelfs oude ambachten, gewoonten en tradities, zoals bloemencorso's en streektalen, noemen we erfgoed. Al deze zaken zeggen iets over ons verleden. Maar ook over het heden, over wie we zijn en waar we vandaan komen. Ze zijn dus belangrijk voor onze identiteit en daarmee zijn ze waardevol voor de toekomst."

Heeft Zuid-Holland veel erfgoed?

"Zuid-Holland heeft ruim 9000 Rijksmonumenten. Dat is na de provincie Noord-Holland het grootste aantal in

Nederland. Een Rijksmonument is een gebouw dat door het Rijk is aangewezen om beschermd te worden. Daarmee is het per definitie erfgoed, want door die bescherming dragen we het bewust over aan een nieuwe generatie. Maar naast de historische gebouwen heeft Zuid-Holland ook veel bijzondere landschappen, die we beschermen. Denk aan delen van het Groene Hart, de Bollenvelden, de Hoeksche Waard en de kuststrook. Om nog maar te zwijgen over de vele musea, archieven en bibliotheken in de provincie..."

Wat doet de provincie op het gebied van erfgoed?

"De provincie Zuid-Holland vindt erfgoed van groot belang voor de samenleving. Uit onderzoek blijkt dat mensen in een herkenbare woonomgeving willen wonen. De aanwezigheid van monumenten en ander erfgoed draagt daaraan bij. Het zorgt ervoor dat mensen zich kunnen

identificeren met een plek en zich er thuis voelen. Die gemeenschappelijke beleving is belangrijk, want dat zorgt voor verbinding met andere mensen. Daarnaast is ons erfgoed ook van belang voor de bezoekers van onze provincie. Toerisme is een economische factor van belang. Miljoenen toeristen komen af op een stad als Delft, de molens van Kinderdijk of het architectonische erfgoed van Rotterdam."

De provincie bevordert dat onder andere via erfgoedlijnen. Wat zijn dat?

"Erfgoedlijnen zijn zeven gebieden in Zuid-Holland, in de vorm van een denkbeeldige lijn, die stuk voor stuk een belangrijk en uniek verhaal van onze provincie vertellen. Zoals de Atlantikwall, de Romeinse Limes, de Oude Hollandse Waterlinie, de buitenplaatsen en de trekvaarten. Ook Historisch Haringvliet is een erfgoedlijn. Daar staat het verhaal van leven met het water centraal. Het bijzondere aan de erfgoedlijnen is dat we in deze gebieden zogenaamde erfgoedtafels organiseren, waar iedereen – bewoners, beleidsmakers en andere betrokkenen – kunnen aanschuiven om te kijken of we de bijzondere geschiedenis van de plek beter kunnen bewaren, benutten en beleven."

Hoe zou u het gebied rond het Haringvliet willen typeren?

"Het is een hele mooie verstilde streek door de eendelige vergezichten en het vele water. Mensen hebben hier altijd met water geleefd, ertegen gestreden en er ook gebruik van gemaakt voor de verdediging van het gebied. De sporen zijn velerlei, van karakteristieke havenkanalen tot herinneringen aan de Watersnoodramp van 1953 en machtige forten als Fort Prins Frederik en Fort Buitensluis. Tegelijkertijd zijn er prachtige dorpen en steden. Soms lijkt de tijd er stil te staan, zoals het pittoreske Goedereede en Ooltgensplaat. Maar er zijn ook bruisende steden als Brielle en Hellevoetsluis."

Wat is er bereikt via de erfgoedlijn Historisch Haringvliet, hiervoor de erfgoedlijn Goeree-Overflakkee?

"Heel veel! Op allerlei plekken is de cultuurhistorie beter beleefbaar gemaakt, door middel van podwals, kunstwerken, restauratiewerkzaamheden,

Meindert Stolk, foto provincie Zuid-Holland.

beleefplekken, nieuwe paden en nog veel meer. Ook is er een levendige erfgoedgemeenschap ontstaan van circa 250 mensen, die met elkaar samenwerken. Ze bedenken en realiseren mooie projecten om hun eigen woonomgeving weer een stukje fraaier en interessanter maken."

Welk project springt er voor u bovenuit?

"Een heel leuk project vind ik 'Gedichten in het Landschap', waarbij leerlingen van de Prins Maurits in Middelharnis hun verbeelding hebben laten spreken over het omliggende landschap. Ook zijn de vele krekens op het eiland voorzien van een naamsteen. Beide projecten zijn klein en subtiel, maar dragen bij aan de beleefbaarheid van het landschap door er letterlijk de aandacht voor te vragen. Maar de erfgoedlijn heeft ook grote betekenis voor bijvoorbeeld de vestingwallen van Brielle en het vastleggen van de verhalen van de Watersnoodramp in het gebied."

Hoe zien de plannen voor de toekomst eruit? Is er nog veel te doen?

"Tot twee jaar geleden bestond deze erfgoedlijn alleen uit Goeree-Overflakkee. We merken dat er door de uitbreiding naar Historisch Haringvliet – met de eilanden

Voorne-Putten en Hoeksche Waard – weer veel nieuwe energie is gekomen. We kunnen dus zeker nog wel een poosje vooruit. Ook omdat er nog allerlei opgaven liggen, zoals het beter bevaarbaar maken van de Bernisse, vroeger de belangrijkste waterroute tussen Holland en Vlaanderen. Ook het eiland Tiengemeten verdient aandacht, onder meer vanwege de geschiedenis als quarantaine-eiland. Zo zijn er in het hele gebied nog genoeg projecten te bedenken die bijdragen aan onze ambities."

Waarom zou iedereen het erfgoed in deze regio eens moeten bezoeken?

"Het is een hele verrassende streek onder de rook van Rotterdam, waar toch niet veel mensen komen, met uitzondering van de kust dan. Het is een ideale omgeving om de drukte van de stad te ontvluchten en te genieten van een mooie groene en waterrijke omgeving. Een agrarisch gebied als de Hoeksche Waard heeft uitstekende recreatiemogelijkheden. Het is een mooi en nog 'onontdekt' gebied om te fietsen, te wandelen en te varen. De projecten van de erfgoedlijn zorgen er bovendien voor dat het gebied steeds beter beleefbaar wordt, met nieuwe routes, podwals, interessante musea en monumenten."

Erfgoedhotspot Ooltgensplaat

Bij het havenkanaal van Ooltgensplaat herinnert een replica aan de lichtopstand die ooit aan de ingang van de haven stond als herkenningspunt voor de scheepvaart.

Vlakbij het metalen torentje is het opstappunt voor het deltapontje, dat je naar Noord-Brabant brengt en via Willemstad ook naar Numansdorp. Moet je even wachten bij de steiger in Ooltgensplaat? Dat is niet erg, want er staat een zitbank. Wie wat meer tijd heeft, kan Fort Prins Frederik bekijken. Dat ligt op een steenworp afstand van het opstappunt.

In het dorp is het zeventiende-eeuwse raadhuis een aanrader. Tijdens de zomermaanden is het weeghuisje aan de haven, recht tegenover het raadhuis, regelmatig open. Je kunt er wat drinken en eten. Ook is er toeristische informatie verkrijgbaar.

Het dorp Ooltgensplaat is vanaf de lichtopstand en het opstappunt te bereiken via een wandeling langs het havenkanaal. Ooit een levensader, die het dorp bereikbaar hield voor de scheepvaart. In het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet zijn meer havenkanalen te ontdekken.

De Linie van Voorne, een verborgen monument

Brielle.

Tussen de vestingsteden Brielle en Hellevoetsluis loopt de Rijksweg. Als je over die weg rijdt, volg je de hoofdweerstandslinje van de Linie van Voorne. Grote kans dat je daar geen seconde bij stilstaat, want je merkt er weinig tot niets van.

De Linie van Voorne is een verborgen monument. Grotendeels onzichtbaar, met uitzondering van de vestingen van Brielle en Hellevoetsluis, die aan beide uiteinden van de linie liggen, en twee forten: Penserdijk en Noorddijk.

Maar er is of was veel meer. Een inundatieveld, sluisen en weteringen voor het inlaten en lozen van water, batterijen en opstelplaatsen voor militairen en kanonnen. En, niet te vergeten, een dam: de hoofdweerstandslinje...

Dit alles samen is de Linie van Voorne, in de negentiende eeuw aangelegd om de Nieuwe Waterweg en Rotterdam te verdedigen. Liet je het inundatieveld vol met water lopen, dan kon de vijand niet oprukken. Veertig tot zestig centimeter water was genoeg...

Zo was de Linie van Voorne een belangrijk onderdeel van de Nederlandse verdediging, samen met andere stellingen rond de Vesting Holland. Officieel heette de linie 'De Stelling van de Monden

der Maas en van het Haringvliet'. Deze strekte zich oorspronkelijk uit tot over het Haringvliet. Van het gedeelte bij Goedereede op Goeree-Overflakkee is echter niets overgebleven.

Rijd je over de Rijksweg tussen Brielle en Hellevoetsluis, sta er dan eens bij stil: dit is de hoofdweerstandslinje van de Linie van Voorne. De begrenzing, de scheiding tussen het inundatieveld en het droge gebied.

Herkenbaar

Er zijn plannen om de Linie van Voorne meer zichtbaar en herkenbaar te maken in het landschap. Dat kan bijvoorbeeld door het plaatsen van een beeldmerk op punten die aan de verdedigingslinie herinneren. Al fietsend, wandelend of varend beleef je deze bijzondere omgeving dan toch anders. Met meer gevoel voor de historie.

Wat hier mooi bij aansluit is de wens van de Stichting Verdedigingswerken Hellevoetsluis om in een van de bunkers op de vestingwallen een interactieve presentatie te realiseren over de Linie van Voorne.

Hellevoetsluis.

Het water als vijand

Het water kan een vriend zijn. Maar ook een vijand. De eilanden rond het Haringvliet zijn stuk voor stuk veroverd op het water. Dat ging met vallen en opstaan. Soms sloeg het water genadeloos terug. Zoals op 1 februari 1953.

De Watersnoodramp ligt nog vers in het geheugen. Het is relatief kort geleden en de feiten liegen er niet om:

- 1836 slachtoffers
- 72.000 daklozen
- 200.000 hectare overstromd land
- vele duizenden stuks vee en pluimvee, verdrinken in de golven
- 3.300 vernielde woningen en boerderijen
- meer dan 43.000 beschadigde woningen en boerderijen
- een materiële schade van ruim 1,5 miljard gulden

Deze natuurramp van ongekende omvang ontstond door de combinatie van een zeer zware storm met springtij. Veel dijken in het zuidwesten van Nederland braken.

Voorne-Putten, Goeree-Overflakkee, de Hoeksche Waard en Tiengemetten lagen in het getroffen gebied. Daar vielen in totaal meer dan 650 slachtoffers.

Het natuurgeweld heeft veel indruk gemaakt en sporen nagelaten in het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet.

De verhalen leven voort via onder meer de VR-presentatie in het Streekmuseum Goeree-Overflakkee, de Audiotour Watersnoodramp 1953 en de landschapstentoonstelling 'Ooggetuigen van de Watersnood' in Battenoord. Geschenkwoningen herinneren aan de hulpvaardigheid die direct na de Ramp op gang kwam.

VR: alsof je erbij bent

Hoe was het om de Watersnoodramp mee te maken? In het Streekmuseum Goeree-Overflakkee te Sommelsdijk kun je het ervaren. Letterlijk, door de bril van nu, via Virtual Reality (VR). Het water komt en het is alsof je erbij bent.

Op de touchscreentafel in het museum is nog veel meer over de Ramp te vinden: foto's, filmpjes, geluidsfragmenten, persoonlijke verhalen...

Verhalen van ooggetuigen

"Het waren nu steile watermassa's van ongeveer 2 meter hoog, die op ons afkwamen en zich niet van boven naar beneden ontlastten", zegt Piet Jacobs. "Precies hetzelfde beeld, zoals ik de Niagara-waterval van een plaatje ken." Wat zich op 1 februari 1953 in en rond Battenoord afspeelde is bijna niet te bevatten. Hier verdrinken 55 mensen.

Tegenwoordig is

Geschenkwoning in Hellevoetsluis.

Schuring, haven, 1 februari 1953.

Battenoord een plaats van herinnering. Er is een landschapstentoonstelling met een wandelroute van 3,3 kilometer: 'Ooggetuigen van de Watersnood'. Onderweg kom je zultjes van cortenstaal tegen met portretten van de ooggetuigen, onder wie Piet Jacobs. Via een QR-code vertellen zij hun persoonlijke verhaal. Al wandelend besef je wat hier is gebeurd...

Audiotour Watersnoodramp 1953

Een dramatische nacht als die van 31 januari op 1 februari 1953 brengt verhalen met zich mee, ook in de Hoeksche Waard. Indrukwekkende verhalen van bange uren, van verlies en veerkracht. Tijdens de Audiotour Watersnoodramp 1953 zijn via QR-codes veertien van die verhalen te horen. Op de locaties waar ze zich afspeelden, zoals op Tiengemetten en in het gebied rond Numansdorp en Zuid-Beijerland. Foto's tonen bovendien hoe die locaties er in 1953 uitzagen.

Een uitbreiding van de Audiotour richting Strijen, Strijensas en Mookhoek is in de maak.

Zie ook: www.ramp1953.nl.

Geschenkwoningen: de tweede golf

Na de eerste golf – het vernietigende water – kwam de tweede: de hulpverlening. Hulpgoederen, voedsel, menskracht en geld stroomden toe vanuit binnen- en buitenland. De geschenkwoningen die ook in die stroom meekwamen, waren zeer welkom. Veel mensen in het rampgebied hadden na 1 februari 1953 namelijk geen dak meer boven hun hoofd.

In totaal ontving Nederland 860 geschenkwoningen. Ze kwamen vanuit Noorwegen, Zweden, Oostenrijk, Denemarken, Finland en Frankrijk naar het rampgebied. Ook in het gebied van de erfgoedlijn Historisch Haringvliet zijn geschenkwoningen geplaatst. Veel staan er nog, als herinnering aan de hulpvaardigheid van toen. Dit bijzondere erfgoed is al wandelend of fietsend van dichtbij te bekijken. Er zijn twee routekaarten langs de geschenkwoningen en andere objecten en locaties die herinneren aan de Watersnoodramp van 1953: Goeree-Overflakkee en Voorne-Putten/Hoeksche Waard.

De routekaarten zijn verkrijgbaar bij onder meer het VVV Inspiratiepunt in Ouddorp, Bezoek Hellevoetsluis (Marketing OP Voorne-Putten) en Natuurlijk. Hoeksche Waard.

Ooggetuigen van de Watersnood, Battenoord.

VR in het Streekmuseum Goeree-Overflakkee, foto Magda Korthals.

Agenda

Goeree-Overflakkee

22 juni

Midzomerfestival, hofstede Lust en Last, Sommelsdijk

6 juli

Oeltgendag, Ooltgensplaat

3 augustus

Oldtimerdag, Goedereede

23 augustus

Holle Bolle Dag, Sommelsdijk

14 september

Open Monumentendag (thema 'Onderweg')

Hoeksche Waard

5 juli

Havendag, Goudswaard

14 en 15 september

Open Monumentendagen (thema 'Onderweg')

14 september

Wandelfeest Hoeksche Waard, Puttershoek

Tot en met 27 oktober

Expositie 'Verrassend Rood', Museum Hoeksche Waard, Heinenoord

Tot en met 31 oktober

Landbouwmuseum, Tiengemeten

Voorne-Putten

22 en 23 juni

Openluchttheater 'Land uit Zee, Maerlants Voorne', Brielle

13 juli

Voorne in Stelling, Hellevoetsluis

16-18 augustus

Vestingdagen, Hellevoetsluis

31 augustus

Burchtfeesten, Oostvoorne

14 en 15 september

Open Monumentendagen (thema 'Onderweg')

18

Tiengemeten

Tiengemeten, schafthuisje, foto Rogier Bos.

Historische plek midden in het Haringvliet

Tiengemeten, dat is toch een natuurgebied? Absoluut, natuurliefhebbers komen echt aan hun trekken op het eiland in het Haringvliet. Maar wie van geschiedenis en erfgoed houdt, zou er ook eens een kijkje moeten nemen...

Rond 1600 was Tiengemeten een zandplaat. Een plaat met een oppervlakte van 10 gemet, vandaar die naam. Een gemet is 0,4 hectare. Groter dan 4 hectare was die zandplaat dus niet. Ook niet nadat er omstreeks 1750 een dijk omheen was gelegd en er mensen gingen wonen. Daarna groeide het eiland flink, tot ongeveer 1050 hectare. Maar de naam Tiengemeten bleef.

Het eiland, lange tijd in eigendom van de familie Van Brienen, was een ideaal landbouwgebied. Er waren vruchtbare akkers, er stonden boerderijen met grote schuren en er waren haventjes om de producten van het land af te voeren.

Ruig en dynamisch

Maar in 2007 ging de knop radicaal om. Tiengemeten veranderde vanaf dat jaar in een natuureiland. In het westen van het eiland heeft het water vrij spel. Het is een getijdengebied met krekens en wilde natuur: ruig en dynamisch. Het middelste gedeelte van het eiland bestaat uit grasland en moeras. Bij extreem hoog water stroomt dit vogelparadijs over. Het oostelijke stuk Tiengemeten, waar het ruim vierhonderd jaar

Tiengemeten is bereikbaar met een pont vanaf Nieuwendijk in de Hoeksche Waard. Op het eiland is het Bezoekerscentrum Tiengemeten van Natuurmonumenten de uitvalsbasis voor een wandeling, een fietstocht, een excursie of een bezoek aan het Landbouwmuseum of het Rien Poortvlietmuseum. Voor kinderen is er 4,5 hectare Speelnatuur (OERRR).

Meer informatie: www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/tiengemeten.

geleden allemaal begon met de Oude Polder, is voor erfgoedliefhebbers het meest interessant. Hier is het oude cultuurlandschap zichtbaar en staan de meeste historische gebouwen.

Quarantainehospitaal

Zoals de Karantijn, een herinnering aan het quarantainehospitaal dat hier ooit was. Quarantaine, veertig dagen in afzondering? Hier?

Karantijn, foto Stefan Claessens.

Ja, in de negentiende eeuw gingen schepen voor anker bij Tiengemeten als ze op weg waren naar Rotterdam. De chirurgijn kwam aan boord om vast te stellen of er zieken aan boord waren. Was dat inderdaad het geval dan moest het schip veertig dagen blijven liggen. En de zieken verhuisden naar het quarantainehospitaal op het eiland. Van het hospitaal, dat later ook nog als munitiedepot van de marine diende, is niets over. In 1880 is het gebouw

al gesloopt. Ervoor in de plaats kwam een blokje van drie woningen voor de opzichter van het depot en de bewakers. Dat blokje stond bekend als de Karantijn, een verwijzing naar vroeger.

De Karantijn is inmiddels ook grotendeels vergaan. Maar het casco is er nog. Een kunstenaar heeft er een folly van gemaakt. Een herinnering aan de historie van Tiengemeten als quarantaineplaats.

Aardappelloods, foto Stefan Claessens.

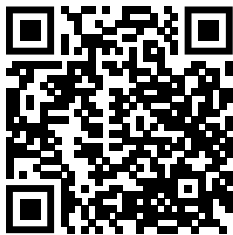
Meer erfgoed

Ook interessant: de opzichterswoning, ooit bewoond door de opzichter van de familie Van Brienen en nu te huur als vakantiehuis. Een schafthuisje voor landarbeiders. De resten van een aardappelloods. De enorme schuur van de Marguerita Hoeve, waar anno 2024 het Bezoekerscentrum Tiengemeten is te vinden. Verder: haventjes, sluizen en weegbruggen voor het wegen van aardappels en suikerbieten. Muraltmuren, betonnen dijkverhogingen uit het begin van de twintigste eeuw, zijn er ook nog op Tiengemeten.

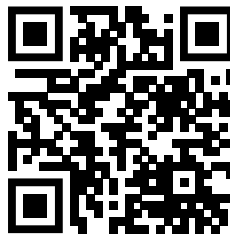

Meer weten?

VVV Inspiratiepunt
Goeree-Overflakkee

Natuurlijk.
Hoeksche Waard

Marketing
OP Voorne-Putten

Dit magazine is mede mogelijk gemaakt door:

